

Onafhankelijk onderzoek blijkt hoofdpijndossier

Een overheid die beleid maakt, heeft nuchtere feiten nodig. Logisch. Maar politici en ambtenaren hebben sterk de neiging om onderzoek naar hun hand te zetten, constateert de OV.

Door Remco Meijer en Natalie Righton

ONDERZOEKEN IN OPDRACHT VAN DE OVERHEID

- **Parlement (controleerende macht):** parlementaire enquêtes en onderzoeken door commissies in de Kamer, die nu wordt voorgezeten door **Khadlja Arib**
- **Rechtshandhaving (rechtelijke macht):** toetsing van wetten; arbitrage bij conflicten
- **Regering (uitvoerende macht):** inspecties, adviesraden en kennisinstellingen verbonden aan departementen zoals CBS, CPB, SCP, RIVM en WODC

ONDERZOEKEN ONAFHANKELIJK VAN DE OVERHEID

- **Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV):** voorzitter, nu **Tjibbe Joustra**, bij Koninklijk Besluit benoemd op voordracht van minister van Justitie
- **Algemene Rekenkamer:** president benoemd door Tweede Kamer
- **Nationale Ombudsman:** benoemd door Tweede Kamer
- **College voor Rechten van de Mens:** voorzitter bij Koninklijk Besluit benoemd op voordracht van minister van Justitie

ONDERZOEKEN DOOR AD-HOC-COMMISSIES

- **Tijdelijke onafhankelijke commissies,** geïnstalleerd door uiteenlopende opdrachtgevers, na gebeurtenissen die de publieke orde hebben verstoord. Bijvoorbeeld: **commissie-Cohen** (project X Haren), commissie-Davids (Nederlandse steun aan Irak), commissie-Deetman (seksueel misbruik in rijk), commissie-Samsom (seksueel misbruik in jeugdinstituten), diverse commissies: Oosting (vuurwerk-ramp), Tevendael

bedrijven weer open
650 andere boeren uit eigen be-
weging hun administratie aan-
gepast. De kalverfraudekwestie
heeft te maken met het Euro-
pese fosfaatplafond, waar de
Nederlandse landbouwsector
onder moet blijven. Om dit te
kunnen meten, wil het ministe-
rie van ieder rundveebedrijf
weten hoe groot de veestapel is
en welk deel melk geeft. Vaar-
sen, koeien die nog niet hebben
gekalfd en daardoor nog geen
melk geven, tellen in de admi-
nistratie voor de helft mee.
Frauderende boeren zouden
meerdere kalveren abusieve-
lijk als melking aan dezelfde
koe hebben toegeschreven.
Robert Giebels

Romeins grafveld
van de A15 moet komen, is een
daan. De voorwerpen, waaron-
der stenen askist (rechts), werden
Foto Marcel van den Bergh / VK

COLOMBIA
Farc-kandidaat niet
meer verkiesbaar
De voormalige Farc-rebellen
hebben zich teruggetrokken
uit de Colombiaanse presi-
dentsverkiezing. Hun kandi-
daat Rodrigo Londoño
kamp met gezondheidspro-
blemen, maakte de partij be-
kend. De 59-jarige Londoño
onderging woensdag een
hartoperatie en ligt nog in
het ziekenhuis. De oud-gue-
rillaleider maakte volgens
recente peilingen weinig
kans. Zijn partij overweegt
een ander kandidaat te
stemmen, zei Farc-politicus
Iván Márquez. ANP

UITENLANDSE ZAKEN
partijgenoot Gabriel
gida en de anti-immigrant-
partij AfD. Maar volgt zijn
partijgenoot Sigmar Gabriel op,
die vandaag op Twitter bekend-
maakte dat hij niet terugkeert
in de regering. Gabriel, die ja-
renlang een prominente rol
heeft gespeeld in de Duitse poli-
tie, hoopte vurig dat hij minis-
ter van Binnenlandse Zaken
mocht blijven. Hij heeft binnen
de SPD echter veel krediet
verloren door partijvoorzitter
Martin Schulz tijdens de verkie-
zingscampagne regelmatig af
te vallen. Sacha Kester

Oud-politicus Wim Deetman onderzocht seksueel misbruik in de rooms-katholieke kerk. Hij wilde geen ambtenaren als ondersteuners van zijn commissie. 'Ook al hebben ambtenaren een kritische houding, ze hebben toch vooral gevoel voor elkaar.' Maar voormalig procureur-generaal Rijkje Samsom, die het seksueel misbruik in jeugdinstituten onderzocht, nam juist wel ambtenaren op in haar secretariaat al kregen ze een zwaarlijp.

Twee voorzitters, twee onafhankelijke onderzoekscommissies, twee werkwijzen. Welke is de juiste? Aan welke eisen moet onafhankelijk onderzoek voldoen?

'Ik begrijp de werkwijze van Samsom', zegt Tjibbe Joustra, voorzitter van de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV). 'Zij wilde het ambtelijk apparaat meemenen in haar onderzoek, zodat zij op voorhand verze-kerd zou zijn van intern draagvlak. Maar zelf zit ik meer op de lijn-Deetman. Departementen willen altijd graag een ambtenaar als secretaris toevoegen aan een commissie. Dat kan tot lastige situaties leiden bij ontmoetingen met andere ambtenaren.'

De OVV maakte de afgelopen anderhalf jaar een rondgang langs dertig ondervragden, die in verschillende rollen betrokken waren bij onafhankelijk onderzoek. Dat is er in soorten en maten. Er is institutio-

neel ingebed onderzoek van de OV, de Algemene Rekenkamer of de Nationale Ombudsman. Er zijn tijdelijke onderzoekscommissies, ingesteld door een burgemeester of minister, die een gebeurtenis onderzoeken die de orde heeft verstoord. En er zijn inspecties en kennisinstellingen van departementen die onderzoek doen ten behoeve van beleid.

In een samenleving waar wantrouwen heerst tegen de overheid en feitenvrije discussies gedijen, moet onafhankelijk onderzoek met gezag de waarheid boven tafel brengen. Dat kan alleen als externe beïnvloeding wordt geminimaliseerd en aan een reeks andere voorwaarden is voldaan. Voldoende budget, genoeg onderzoekstijd - een allesomvattende checklist bestaat niet. Ook de donderdag verschenen studie *Onafhankelijk onderzoek in het publiek belang* is dat niet. Maar ze geeft wel veel voorbeelden van do's en don'ts in het opzetten en uitvoeren van onafhankelijk onderzoek.

Dat luistert vooral naar bij ad-hoc-commissies. Anders dan bij de OVV, Rekenkamer of Ombudsman zijn hun bevoegdheden niet wettelijk omschreven. Allereerst is er de positie van de voorzitter en diens team. Een belangrijke voorzitter die van begin tot eind boegbeeld kan zijn, is 'de bruidsschat' van een com-missie, stelt de studie.

Voormalig GroenLinks-leider Femke Halsetma, die financiële wan-toestanden onderzocht bij hogeschool Amrant, zegt in de OVV-

Een belangrijke voorzitter is de 'bruidsschat' van een commissie

heden juist moet onderkennen.' Of, zoals oud-politicus André Rouvoet laat noteren: 'Onderzoek dat geen lijnen legt met de buitenwereld bestaat niet - en je zou er trouwens niets aan hebben.'

Als een onafhankelijk onderzoek eenmaal op stoom is, is het zaak de onbevangenheid en onpartijdigheid te blijven bewaken. Binnen het Sociaal en Cultureel Planbureau, vertelt directeur Kim Putters, wordt sinds kort 'moreel beraad' gehouden over situaties waarin de onafhankelijkheid in het geding is geweest. Putters:

'Dit moet in een veilige context gebeuren, zodat een onderzoeker ook gedrag kan voorleggen waarvan hij of zij spijt heeft.' Deetman had binnen zijn com-missie iemand aangesteld die de rol van 'advocaat van de duivel' op zich nam. De OVV houdt interne 'tegensessies'.

Daarmee worden ook mogelijke weerloofen in een commissie gecorrigeerd. Historicus Cees Fasseur, lid van de commissie-Davids die de Nederlandse steun aan de inval in Irak onderzocht, noemde in zijn postuum verschenen memoires het rechtsstellendje achteraf onjuist. Dat was Nico Schrijver, een PvdA-politicus die zich indertijd af tegen de inval had uitgesproken. 'Wie zich in de media al heeft geprofileerd, kan beter niet in een commissie zitting nemen', vindt Joustra.

Als het onderzoek klaar is, is de presentatie van groot belang. Die moet een commissie in eigen hand houden, want je kunt in een half uur verkennen waar je een half jaar aan hebt gewerkt', zegt Bert Kreemers, veelvuldig oud-onderzoekssecretaris. De commissie-Davids gaf vooraf niets ter inzage, waardoor premier Balkenende bij de presentatie onaange-naam werd verrast en ongemakkelijk re-aageerde. Job Cohen zag zijn Project X-onderzoek naar de rellen in Haren juist uit-voerdag te geraken had kunnen bespreken.

Joustra: 'Anders dan wel eens wordt ge-dacht, houden commissies niet van af-tredende betrokkenen. Dan gaat het be-len nog maar daarover, terwijl de be-doeling juist is dat rapporten goed wor-den gelezen om er lessen uit te trekken.'

'Politici proberen steeds meer greep te krijgen op de instanties'

'Er wordt geëist dat een studie verschijnt op een gunstig moment'

RUUD VAN NOORT VOORMALIG DIRECTEUR-GENERAAL VAN HET RIVM EN HET CBS

'Het probleem van bemoeizuchtige politici bestaat al lang. In 1992 maakte het RIVM milieureportages die bij het parlement tot ongenoegen leidden. D66'er Van Mierlo zei dat de boodschapper van slecht nieuws - het RIVM - slecht werd behandeld. Daarna is door wetgeving bepaald dat het RIVM onafhankelijk is.

'De spanning tussen politici en onderzoekers is gebleven. De onderstroom is dat politici een strakkere aansturing willen van onderzoeksinstellingen. Dat was vooral merkbaar bij milieuonderzoek van het RIVM. De onderzoekers moesten bijvoorbeeld meten of toekomstige be-leidsdoelstellingen gehaald zouden worden. Dat is ingewikkeld, want onderzoekers zijn afhankelijk van informatie die ze daarvoor aangeleverd krijgen. Politici kunnen daarin sturen.

'Bij het RIVM en het CBS heb ik niet ge-merkt dat de onderzoeksresultaten fel-tijkelijk beïnvloed zijn. Maar politici probe-ren wel steeds meer greep te krijgen op de instanties. In 2013 bracht het CBS een persbericht uit over het begrotingsre-kort dat zou meevallen. Dat kwam niet goed uit voor het kabinet, dat net enorme bezuinigingsdoelstellingen had gepresenteerd. CPB-directeur Coen Teu-lings durfde toen hardop te zeggen dat die bezuinigingen misschien niet nodig

'De bemoeienis manifesteert zich ook vaak bij het opstellen van het persbericht over het onderzoek. Resultaten worden niet echt gewijzigd, maar zaken worden algezwakt of versterkt. Ik ken collega's die klaagden dat ze wéér in conclaaf moesten met een opdrachtgever. Het ge-beurt ook dat een rapport alleen elektro-nisch en stilzittend op de website ver-schijnt. Dat is niet de sleer van onafhan-kelijk onderzoek die er hoort te zijn.

'Een ander probleem is dat veel on-derzoeksbureaus geld krijgen per opdracht. Ze doen daardoor niet per se onderzoek

waren. Het is vast geen toeval dat Teu-lings na 2013 niet is herbenoemd.

'Ook de huidige generatie politici streeft naar een strakkere aansturing van onderzoeksinstellingen. In 2016 heeft de minister van Economische Za-ken meer invloed op het CBS gekregen. Toenmalig minister Kamp zei tijdens een debat 'hierover', maar dat vind ik niet vies'. De Kamer liet het daarbij.

'Ook geld speelt een rol. Het budget wordt steeds vaker per opdracht toege-kend. In mijn tijd was het CBS voor 5 procent afhankelijk van ad-hoc-opdrachten, nu is dat 25 procent. Dan ben je vatba-der voor beïnvloeding.'

Foto: S. ANP, Ombudra